

KONGL. MAJ:TS

BEFALLNINGSHAFVANDES

I

CHRISTIANSTADS LÄN,

till Kongl. Maj:t år 1828

afgifne

Fem-Års-Berättelse.

20.

STOCKHOLM 1829,
tryckt hos JON AD. WALLDÉN.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser.

Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912.

Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes i Christianstads Län, till Kongl. Maj:t år 1828 afgifne Fem-Års-Berättelse.

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS

BEFALLNINGSHAFVANDES

I

CHRISTIANSTADS LÄN,

till Kongl. Maj:t år 1828

afgifne

Fem-Års-Berättelse.

20.

STOCKHOLM 1829,
tryckt hos JON AD. WALLDÉN.

INNEHÅLL

	Sid.
Inledning	3.
Underdånig berättelse	12.
Länets allmänna beskaffenhet.....	12.
Innevånare.....	14.
Näringar.....	17.
Åkerbruket.....	17.
Boskaps-skötseln.....	19.
Skogarne.....	21.
Bergsrörelse.....	23.
Binäringar.....	24.
Handel.....	26.
Politisk Författning.....	27.
Kammar-Verk.....	27.
Stats-bidrag.....	29.
Politi.....	31.
Städer.....	33.
Christianstad.....	33.
Cimbrishamn.....	37.
Engelholm.....	41.

Stormächtigste Allernädigste Konung!

Den Berättelse öfver Christianstads Län, som enligt Eders Kongl. Maj:ts Nådiga Befallning bordt afgifvas för åren 1822, 1823, 1824, 1825 och 1826 får jag nu den Nåden öfverlemna.

Eders Kongl. Maj:t tackes af denna Berättelse, hvilken, så noga möjligt varit, upptager allt hvad som angår Länets beskaffenhet, förkofran eller förfall, Nådigtst finna: att Länet, på det hela laget, vunnit uti folkmängd, äfvensom i flere andra afseenden, hvaremöt det i vissa fall förlorat genom inträffade uppgifne omständigheter.

Verkan af den året 1826 inträffade missvext kunde ej i betydlig mån kännas, förr än med ingången af året 1827. Den-

na verkat kunde således ej få rum i en Berättelse, som med utgången af förstnämde år borde sluta; det är likväl i sin ordning, till vinnande af sammanhang för det hela, att äfven uppgifva den, och Eders Kongl. Maj:t torde således tillåta, att en Berättelse derom här finner ett rum.

Efter flere, dels ymnige, dels öfver medelmåttan goda skördar, inträffade denna svåra missvext; den var så mycket mera förskräckande, som den sträckte sig öfver hela Riket till alla slag af Vårsäd, samt äfven till Potatoes, hvilken eljest är Jordbrukarens, och i synnerhet den fattigas, hopp och stöd. Innan slutet af Maj, och således långt innan missvexten kunde anas, spordes någon efterfrågan af Spannmål, och den i flere år fortfarande svårighet att få afsättning af denna vara, verkade derhän, att de förråder, som deraf befunnos, genast blefvo tömde.

Äfven till Foder af Halm och Hö utsträckte sig missvexten, så att utsigterna vid slutet af år 1826 och början af det följande voro ganska mörka.

Men just det förskräckande i utsigterne beredde ett räddningsmedel. Allmogen,

skrämd af den hotande faran, lemnade gehör åt de varningar, som Läns-Styrelsen skyndade sig att meddela, och genom en genast börjad inskränkning i Spannmålsbehovvet och minskning af kreaturens antal, blef det möjligt att, med tillhjälp af den Säd, som de Handlande anskaffade, och hvilken, ehuru dyr, likväl ansågs som en välgerning att erhålla, framföda människor och kreatur. Åtskilliga anstalter vidtogos till ett planmässigt användande af befintlige tillgångar, och i synnerhet ledande derhän, att det fattigare folket ej skulle sakna tillfälle till utkomst och föda; och ibland dessa voro i synnerhet de nästan öfver hela Länet anlagde Bagerier, och de i vissa Socknar uttänkte utvägar till arbetsförtjenst, de som bäst uppfyllde ändamålet.

Läns-Styrelsen såg sina bemödanden lättade genom det berömliga biträde, som flere af Länets Innevånare härvid lemnade. Jag har redan förut i ett underdånigt Memorial af den 17 sistlidne Juni haft Nåden att anmäla detta förhållande, och det är mig alltid en ljuf tillfredsställelse att få inför Eders Kongl. Maj:t upprepa min tacksamhet mot dessa Medborgare.

Eders Kongl. Maj:ts Nådiga och Faderliga omvårdnad för Sitt folk var det dock,

som gjorde det möjligt för Läns-styrelsen att afvända de olyckor, med hvilka den svåra missvexten hotade.

Det var genom Eders Kongl. Maj:ts visa omtanka och förutseende, som tillgång bereddtes af Spannmål; det var genom Eders Kongl. Maj:ts Nådigt beviljade undsättning af ett räntefritt Lån på 25,000 R:dr, som Bagerierna kunde fortfarande bibehållas till den inträffade skörden, och den mindre bemedlade eller mindre omtänksamma få tillfälle att inköpa den vårsäd, som behöfdes till besående af dess jord och såmedelst afvända bristen för ett kommande år.

Det svåra året, den hotande faran är förbi; men det bör ej för Eders Kongl. Maj:t döljas, att följderna deraf kännas hårdt i detta och kanske i flere påföljande.

Spannmålen, som skulle köpas af alla, steg till ett oerhördt pris. Viktualier föllo deremot, genom det tvungna kreaturs-slag-tandet, så till värdet, att färskt kött såldes i flere veckor för 24 sk. Lispundet; hästar måste antingen dödas för bristande möjlighet att dem föda, eller, i likhet med levande boskap, säljas för fjerdedelen af sitt värde till de få, som kunde dem framföda;

och Trädvaror, med hvad mera Allmogen var i tillfälle att försälja, var snarare i fallande än stigande, emedan hvar och en nödsakades inskränka sina utgifter, och till en lyckligare tid nppskjuta äfven med de angelägnaste.

När härtill kommer, att ganska många jordbrukare måste, jemte hvad som af undsättnings-medlen erhöles, låna af enskilda, och att, i saknad af Sockne - Magasiner, hvarest Spannmål kunde erhållas mot återbetalning i Säd, med en mindre kännbar procent, den behöfvande måste mot det stegrade priset köpa sitt behof; så lærer Eders Kongl. Maj:t Nådigst finna i hvilken förlägenhet mängden af Jordbrukare måste råka.

Knappt var såningstiden förbi, förrän priserna på Spannmål och Brännvin med en lika oväntad, som förunderlig hastighet började falla; och efter skörden, hvilken likväl ej var så särdeles ymnig, såldes dessa Artiklar till lika lågt pris, som de haft före missvextåret, och med, om möjligt är, ännu trögare afsättning.

Priset på hästar och boskap uppsteg dock ej i samma förhållande, som span-

målen föll i värde; de blefvo likväl dyrare än vanligt, dessa kreatur, för dem, som, i följd af den för missvexten gjorda minskning, nu måste inköpa andra till jordbrukets bedrivande.

Penninge-tillgången har således hos mängden af Länets innevånare, och i synnerhet hos jordbrukaren, så medtagits, att möda varit att innevarande år indrifva skatterne, och att den allmänna välmågan med skäl kan sägas hafva lidit en svår stöt.

För öfrigt synes missvexten ej haft något annat menligt inflytande, än den följd, minskad fodertillgång alltid skall hafva på följande skördar. Antalet af hästar och boskap, som blifvit minskadt, bör snart återvexa, och någon egentlig brist på kreatur har icke blifvit spord.

Sedlighet hos Tjenstefolk och Daglönare samt någon minskning i Arbets- och Tjenstehjons löner kunna äfven anses som en följd af det hårda året, som visade dessa klasser, att tillfällen kunde inträffa, då de verkligen funno sig i behof af Husbönders bistånd.

Detta torde dock åter snart försvinna utur minnet; men varaktigare kan med skäl

väntas att blifva, den omtänka, missvexten väckt hos den förståndige Jordbrukaren att i det goda året spara något för ett inträffande sämre; och denna besinning var nödig efter de många goda och hjälpliga år, hvaraf Länet i en oafbruten följd fått hugna sig.

Emellertid har den inträffade missvexten hos mig stadgat den öfvertygelsen, jag redan förut egt, att Christianstads Län, hvilket genom sin mindre förmånliga jordmån ofta blottställes för vådan af missvexter, bör, för att vid dylika tillfällen kunna finna hjälp, utan att falla Staten till last, ega förråder af Spannmål att tillgripa i behovets stund.

För mig är det obekant, huruvida Eders Kongl. Maj:t vill i sådant ändamål använda större eller mindre delar af den Öfverskotts-spannmål, hvilken i flera Län lär vara att tillgå; i detta, der den Spannmål, som ingår till Länets Magaziner, ej är tillräcklig för Staterne, är sådant icke tänkbart; men i det stället torde Magaziner för enskilda, eller flere sammanslagna Socknar här vara lämpliga. Med kännedom af den nytta dylika Magaziner gjort i de orter, der de varit anlagde, uppmuntrad af detta exempel, samt ledd af öfvertygelsen om den nytta, de äfven här skulle medföra,

trodde jag lämpligaste tiden att föreslå deras anläggning vara inne, då ännu känslan af en öfverstånden förlägenhet var i friskt minne. I sådant ändamål uppmanade jag Länets Innevånare förlidne sommar att öfverenskomma om Sockne-Magaziners anläggande; men ganska få hafva lemnat gehör häråt; — de flesta Socknar hafva, med erkännande af nyttan, uppskjutit med verkställigheten till dess inträffande ymnigare skördar lemnade dem rikare tillgång för Magaziners grundläggning.

Jag är visst icke utan hopp, att de ytterligare uppmaningar, jag ämnar göra, skola medföra den verkan, att några Sockne-Magaziner blifva inrättade; men då mängden af detta Läns Innevånare, som i många Socknar bestå af endast Allmoge, ej så lätt torde finna nyttan häraf, vågar jag underdånigst öfverlemnna till Eders Kongl. Maj:ts Nådiga ompröfvande, huruvida det ej skulle vara lämpligt att vid en blifvande Riksdag föreslå Magaziners anläggande, antingen socknevis, eller för större samhällen, såsom en skyldighet för alla de Län, hvilka i mindre gynsamma år måste anlita Stats-Verket om biträde till brödföda och utsäde.

Den af en sådan inrättning härflytande nytta, så väl i allmänt som enskilt afsecu-

de, lärer ej undfalla Eders Kongl. Maj:ts
Nådiga uppmärksamhet.

Med all undersätlig vördnad, nit och
trohet framhärdar

Stormächtigste, Allernådigste Konung,
Eders Kongl. Maj:ts

underdånigste tropligtigste
Tjenare och Undersåte
AXEL DE LA GARDIE,

C. Kjellander.

Christianstad d. 9 Augusti 1828.

Berättelse

om Christianstads Län, för åren
från och med 1822 till och med 1826.

Länets allmänna beskaffenhet.

Christianstads Län, hvars gränсор äro Halland, Kronobergs, Blekinge och Malmöhus Län samt Östersjön och Kattegatt, eger en rymd af ungefärligen 53 kvadratmil, indelt uti 4 Domsagor, lika många Fögderier, 10 Häradar samt 153 Socknar, och är, till beskaffenheten innom sig, mycket olika. Den norra delen, gränsande till Kronobergs och Hallands Höfdingedömen, äger ymnighet af Skog, (särdeles af Tall och Gran) samt berg och kala Ljunghedar deremellan, men i allmänhet ringa och mager jord; mellersta delen är mera frugtbar, och den södra är en bördig och till det mesta skoglös slätthbygd. Sand och sandmylla, af bättre och sämre beskaffenhet, är den i Länets mest rådande jordmån; den träffas i allmänhet öfver allt i skogsbygden, längs kusterne och å de stora åsar, som genomskära Länets; men äfven lermylla och lera finnes på mån-

ga ställen, särdeles uti södra delen af Länet. Denna del är äfven, jemte orterne omkring Christianstad och Engelholm, den mest fruktbara.

Af sjöar finnas någre af betydighet uti nordöstra delen af Länet; få och obetydliga i de andra.

Några segelbara floder eger icke Länet; men tillräckliga åar och vattendrag till sågars, mjölkvarnars och andre vattenverks drift.

Vid hafskusterne är Länet besvärat af flygsand, hvilken hufvudsakligen uppkastas från hafvet. Till hämmande af detta onda, hafva betydliga planteringar af ålder varit anlagde, och under de sista åren har ytterligare omsorg dervid blifvit använd.

Uti skogsbygden finnas många kärr och måssar, hvilkas utdikning, ännu ganska obetydligt påbörjad, säkert skulle förbättra klimatet och således på mer än ett sätt verka fördelaktigt på åkerbruket.

Det är äfven att hoppas, att samfälligheternes skiftande skall föra till omtänka häraf, så vida en mera jemn och säker afsättning på landtmanna-varor kan lemna

jordbrukaren medel att företaga dylika odlingar och hopp till vinst för nedlagd kostnad. På det hela kan Länet sägas äga skog, så väl till nödtröst, som, i vissa orter, till afsalu; samt i de fläste Häraden brämntorf till husbehof.

Innevånare.

Folkmängden, Städernes oberäknad, som vid slutet af år 1821 utgjorde:

Mantalskrifne af båda könen .	72,909.
Mantalsfrie d:o d:o .	54,720, eller

tillsammans 127,629, har under de sedan förflutne år ökat sig betydligt, så att den vid Mantalskrifningen år 1826 uppgafs, som följer:

Skattskrifne personer af båda könen	75,757.
Gemenskapen vid indelta arméen .	1,387.
Öfverårige och skattfrie	13,121.
Underårige	47,525.
	<hr/>
Summa	137,790.

Tillökningen på dessa Fem år är således 10,161 och 4,511 mer än den varit under de förut förflutna Fem år, eller emellan 1817 och 1821. En fortsarande förskoning från härjande farsoter, vaccinati-

nens välgörande inflytande, samt allmogens fortfarande håg att genom hemmansklyfningar och anläggande af nya Torp öka hushållens och hjonelagens antal, äro orsakerna härtill.

De sednare åren hafva koppor åter visat sig, äfven hos de personer, som med all omsorg varit vaccinerade; men de hafva hos desse varit mycket lindriga och i allmänhet ej svåra eller dödande.

I moraliskt afseende kan folket ej klandras; — det är, i allmänhet taget, sedligt, flitigt och arbetsamt, särdeles vid en mogenare ålder, och kan skäligen anses vara förbättradt. — Bland ungdomen visar sig väl någon lättsinnighet och en håg för nöjen och vällefnad, som visst är skadlig i det hela, men som dock förmodas böra af sig sjelf försvinna, då exemplet visar, att endast den arbetsamme vinner trefnad och kan blifva välmående. Men det bör ej förtigas, att löner och dagsverkspriser, genom detta samt hemmansklyfningar och torpanläggningar, stigit till en höjd, som på intet sätt motsvarar hvad jordbrukaren kan vänta i betalning för sine produkter; äfvensom att välmågan hos Länets allmoge synes vara i aftagande. Hvad torpanläggningen vidkommer, NB, den som medför odling af förut

obrukad mark, så har den visserligen den förmån med sig, att den, jemte folkökning, äfven bereder nya källor till bergning, och om den till en tid vållar stegring i löner och mindre tillgång på tjenstefolk, så skall denna olägenhet af sig sjelf försvinna, enär mängden af menniskor nödsakar de fleste att för sin utkomst söka tjenst hos andra. Den vidsträckta hemmansklyfningen torde hafva svårare följder i ett Land, der landtbruket, utom penninge- och spannmåls-skatter, har så många tjenstbarheter att utgöra.

Upplysningsvis får här nämnas, att då antalet i hela Länet af Hemmans-Åboer uppgafs år 1821 till 9,803 och af Torpare till 9,037, befunnos vid 1826 års Mantalsskrifning 10,512 Hemmans-Åboer samt 10,083 Torpare, och visade således på desse Fem år en tillökning af 709 Hemmans-Åboer och 1,046 Torpare, eller tillsammans 1,755 nya hushåll.

Åtskillige grofva brott hafva under de förflutna åren blifvit föröfvade; — det bör dock, till heder för Länets allmoge, nämnas, att ganska få af brottslingarne tillhört detta stånd och att många af dem varit från andra Län. Rån och stölder hafva varit de
mest

mäst åklagade brott, hvaremot mordbrand betydligt aftagit.

Priset för ett Dränge-dagsverke har varit per medium dessa Fem åren 22 skill. 1 r:st. och för ett Öke-dagsverke 44 skill. 10 r:st.

Fylleriet kan ej anses hafva tilltagit.

Näringar.

Af dessa äro åkerbruk, boskapsskötsel och skogshandteringar de hufvudsakliga. — Som binäringar kunna räknas linne- och ylleväfnader, träd- och jern tillverkningar samt salpetersjudning.

Åkerbruket.

Oagtadt låga priser och trög afsättning på jordens alster, kan hågen för jordbruk ej sägas aftaga; det fortsättes ännu med omsorg af Ståndspersonerne, och allmogen synes så småningom vilja efterapa det klokare brukningssätt, som den ser införas hos de mera upplyste jordbrukare, så att åkerjordens indelning och bruk rättar sig efter jordens beskaffenhet. Brukningssättet är för öfrigt så olika och mångfalldigt, att något

allmänt antaget ej kan uppgifvas. Såsom en brist anmärkes, att åker och äng ej äro i riktigt förhållande till hvarandra, hvarigenom åkerjorden ej får nog styrka att gifva god äring eller ens motstå verkan af väderlekens omskiften; och då ofta händer, att torka infaller sommartiden, har skörden, hälst i de sandiga trakterne, deraf alltid blifvit skadad.

Lin och Hampa odlas endast till husbehof; humla något mer i skogsbygden, men potatoes allmänt, så väl till föda, som bränvinsbränning, hvilken nästan uteslutande dermed bedrifves. Denna har snarare till- än aftagit, men endast i få Socknar af skogsbygden bränner allmogen mer än till husbehof och för att genom blötad halm kunna ersätta i ladugården hvad som brister i hö-tillgången. Hos Ståndspersoner är detta så påräknadt, att, ehuru de låga bränvinsprisen ej lemna någon vinst på den förädlade potatoesen, måste bränvinsbränningen fortsättas för ladugårdens underhåll.

Utom i svåra missväxtår, är sädesproductionen mer än tillräcklig för Länets behof, så att, ehuru en stor del jordbrukare måste årligen köpa spannmål, kan likväl betydliga sädesposter säljas, äfven utom Länets.

Priserne på spannmål hafva deremot ej varit uppmuntrande under dessa fem år. Medeltalet af Markegångspriset under denna tidrymd gör för Råg 6 R:dr 9 sk. 1 rist, för Korn 4 R:dr 39 sk. 6 rist och för Hafra 2 R:dr 41 sk. 1 rist; och när dervid be-
tragtas, att Markegången 1826, i anseende till den inträffade svåra missväxten, var ovanligt hög, kan deraf slutas huru lågt det varit de andra åren.

Detta oagtdt och fastän 1824 års Markegång ej var högre än 4 R:dr 32 sk. för Råg, 3 R:dr 32 sk. för Korn och 2 R:dr 5 sk. 4 rist. för Hafre, har den ovanliga händelse ibland inträffat, att spannmål blifvit såld till ringare än Markegångspriset.

Boskaps-skötseln.

Med undantag af den egentliga slättbyggden, bedrifves denna i hela Länet på ett sätt, som motsvarar behovet af fäkreatur till eget bruk, men ej till försäljning utom Länet.

Stallning af oxar anses ej mera lönande och har således till det mesta blifvit aflagd; i det ställe hafva Holländerier på åtskillige ställen blifvit anlagde; dock likväl är detta endast på större egendomar; all-

mogen nyttjar hvarken det ena eller andra; utan i skogsbyggden, der fäkreatur egentligen uppfödas, säljer Bonden sina kreatur vanligen unga och ostallade till andre landtmän, eller slagtade på Städernes torg. Kreaturen äro små, med undantag af dem, som ägas af Ståndspersoner, hvilka beflita sig om att upphjelpa racerne; men allmogen föredrager de mindre slagen såsom mera lättfödde på magra beten och med svag fodertillgång. Fodring på stall öfver sommaren är sällsynt.

De åtgärder Regeringen tagit för hästafvelns förbättrande börja visserligen att visa god verkan, men då å ena sidan allmogen af samma skäl, som ofvan är nämnt om fäkreaturen, anse för sig nyttigast att endast hafva små hästar, och de från Danmark inkommande kunna säljas till så godt köp, att omöjligt blifver till samma pris kunna uppföda Svenska hästar, är tillgången på Nummerhästar till Cavalleriernes remontering med Svenska hästar ännu otillräcklig.

I några få delar af Länet bibehåller likväl allmogen ännu större och bättre hästar, och märkvärdigt är, att det just är i de orter, der äng och betesmark mest saknas.

Utom hos Ståndspersoner, finnas i Länet endast får af dåligt slag, och svårigheten att afsätta ullen uppmuntrar ingalunda till utvidgande af Schefferier.

De Isländske får, som af Regeringen hitsändes, tycktes ej tåla klimatet, men de af Morinos-racen trifvas mycket väl.

Länet har under dessa fem år varit befriat från någon farsot bland kreaturen.

Skogarne

Äro ännu tillräcklige till Länets behof, samt till afsalu, så att äfven till Malmö Län säljes betydligt byggnadsvirke, bräder och bränsle; de äro likväl i aftagande genom oeftertänksamt förfarande och bristande omtanka, hvilken i synnerhet i denna hushållsgren saknas hos allmogen.

Skogarnes skiftande, som är en följd af den öfriga jordens delande, skall dock, som man hoppas, väcka håg till skogens bättre vårdande och åtminstone lemna frihet åt hvarje förståndig skogsägare, att efter behag verkställa återplantering.

Det saknas visserligen ej eller de, som härtill lemna goda efterdömen och som på

ett berömligt sätt vårda sin skog, ehuru deras antal är ringa mot deras, som göra motsatsen.

Bränntorf finnes på de fleste ställen i Länet till husbehof.

Så väl till beredande af större tillgång på skog, som i synnerhet till hämmande af den skada, som från uråldriga tider tillskyndats Länet genom de flygsandsfällt, hvarmed Länet på många ställen, särdeles i granskapet af hafskusterne, är besväradt, har redan i äldre tider furu-planteringar till en rymd af 1,742 tunnland, på Regeringens befallning och med stora uppoffringar af Statsverket, blifvit anlagde och finnas nu i god växt, samt fullkomligen uppfyllande sitt ändamål.

Genom ett bidrag af 1,800 R:dr af Allmänna medel och vidtagne anstalter och öfverenskommelser inom Länet, har det blifvit möjligt, att fortsätta detta nyttiga arbete, så att sedan år 1822 hafva 521 tunnlor frö af åtskilliga trädslag, 67 tunnlor Sandhafre och 152,019 stycken träd blifvit utsådde och planterade på en sammanräknad rymd af 1,428 tunnland flygsand. Flere jordägare hafva äfven med berömvärd om-tänka vårdat sina skogar och genom planteringar utvidgat dem.

Byggnadssättet har hos allmogen blifvit mycket förbättradt, så att deras boningshus blifva sundare, starkare och varagtigare än förr; der sten finnes, blifva Ladugårdshusen merendels deraf uppförde, äfvensom gärdesgårdar af träd blifva allt mer och mer sällsynta, samt lemna rum för stenmurar, jordvallar eller flätat Enris.

Hvarken allmännings- eller under recognition upplätne skogar finnas inom Länet.

Bergsrörelse.

Alunverket vid Andrarum är det enda egentliga Bruk i Länet och lemnar vanligen en afkastning af 1,775 Tunnor Alun om året. Dessutom anmärkas här, såsom väl förvaltade, Krutbruket vid Torssebro; ett Manufacturverk för mässing, stål och jern i Östra Göinge Härad; Pappersbruket Klippan i Södra Åsbo, samt en Kopparhammare i Norra Åsbo Härad; upptagande för öfrigt Tabellen alla i Länet befintlige Verk och Inrättningar.

Antalet af arbetare, som vid Bergsrörelsen, Fabriker, Bruk och öfrige dylike Näringar och Verk sysslosättas, är 817 personer; och värdet af deras tillverkningar kan

säkert upptagas till 144,650 R:dr, oberäknadt Qvarntullen.

Uti Jerresta Härad finnas många anledningar till malm och fossilier, samt en mängd af Marmor och skiffer-arter; — de förstnämnde ligga orörde och de sednare bearbetas ganska svagt af någre få obemedlade personer, och endast till likstenar och trappor; men onekligt är att dessa ämnen skulle med tillräckligt förlag gagnade, blifva lönande, samt sprida lif och välmåga i orten. Vissa trakter af Länet äga tillgång på god kalksten, som med fördel användes.

Binäringar

Äro, efter orternes olika beekaffenhet, af mångfalldiga slag; — de bestå af jagt, fiske, hvaraf det i Saltsjön är det mest lönande och sysslosätter många hushåll, hvilka deraf ega sin enda utkomst; sjöfart, i synnerhet från Bjära Härad, hvars kustboer anses för flinkt sjöfolk; tjäru- och pottaske-bränning, kolning, tillverkning af linne- och ylle-väfnader, af hvilka de förstnämnde ännu idkas med fördel, men de sednare måst inskränkas, i anseende till minskad afsättning till Handlande från Borås, som förut voro de egentlige afnämarna, men hvilka, genom de iuträffade eldsvådorne,

måst till betydlig del nedlägga denna handelsgren; tillverkningar af jern, såsom årbillar, hästskor, yxor och liar; af träd, hufvudsakligen af laggkärl, trädskor, hjul, kistor m. m.; bastrep, timmerhygge och sågning; tobaks- och humleplantering, samt salpetersjudning; — denna sistnämnde idkas egentligen innom Göinge Härader och har så tilltagit, att öfver 1,600 Lispund der blifvit kokade på året.

Dessa yrken, som, utan understöd eller prærogativer, uppkommit och fortfarit samt i betydlig mohn bidraga till allmogens bergning och äfven välmåga, tyckas derigenom bevisa, att de äro för Länet passande.

De återverka förmånligt på åkerbruket, af hvilket de sjelfve ega sitt stöd, både derigenom att Landtmannen, till bättre köp än i Städerna, deraf förses med åtskillige nödvändigheter, emot utbyte af dess producter, och äfven att, medelst denna näringsflit, kan underhållas ett större antal människor, hvilka vissa tider af året, då sådant behöfves, biträda vid åkerbruket.

Undantag bör dock härvid göras af den del af Saltsjö-fiske, som af jordbrukare bedrifves, och hvarest, så väl det ena, som det andra, skötes illa, hälst vid sådane fi-

skan, hvilka äro upplåtne till endast få års arrende.

Det är svårt att med noggranhet bestämma den inkomst dessa binäringar lemna genom afsättning utom Länets, hälst det är allmogen egentligen, som dermed sysselsätter sig, utan att deröfver föra några räkningar; men de torde utan öfverdrift kunna förslagsvis uppskattas till en summa af 83,500 R:dr.

Handel.

För träd- och jernvaror, ved, humle, väfnader, kreatur och victualier finnes afsättning i Länets Städer, samt på marknader; — mycket föres likväl till andra Län, i synnerhet spannmål och brännvin, som ganska sällan kan säljas inom Länets.

De under loppet af tiden utkomne Författningar hafva medfört åsyftad verkan.

Vid de nya vägdelningar, som i flere af Länets Häradet under dessa år blifvit afslutade, hafva en del nya vägar ansetts behöflige och blifvit anlagde. Flere nya vägar blifva en följd af dylika delningar i de öfriga Häraderna, hvilka förrättningar nu äro under Nådig pröfning.

Politisk Författning.

Kammar-Verk: Genom den sista jordransakningen, hafva de i följd deraf upprättade nya Jordeböcker vunnit mera ordning, och en större tydlighet för Räkenskaperne blifvit för framtiden grundlagd.

Inköp af Krono-hemman och Lägenheter till Skatte fortfar oafbrutit. För öfrigt hafva, sedan sista Berättelsen aflemnades, blifvit inrättade och med ränta belagde:

Tullmjölqvarnar .	10,	med tillsammans
		(11 par stenar.
Skattlagde Sågar .	13.	
Husbehofs d:o .	6.	
Stampverk . . .	6.	

hvarå räntan sammanlagd uppgår till 12 T:r $18\frac{12}{100}$ k:pr Råg, 11 T:r $9\frac{12}{100}$ k:pr Korn, 25 Tolfter 10 stycken Bräder, samt i Penningar till 43 R:dr 11 skill. 8 r:st.

Hemmantal äro upptagne $\frac{5}{12}$ Mantal, som förut varit uteslutne, hvaremot, genom Nådigt tillstånd, i egenskap af förmedling, Hemmantalet blifvit minskat med $9\frac{7}{24}$.

Den vidfogade Tabellen visar i öfrigt de förändringar, som varit en följd af vid Jordransakningen vundne upplysningar.

Hågen att skifta jorden grannar emellan, har på de förflutne åren ytterligare tilltagit, äfven i skogsbygden, der knappast var troligt att Enskifte kunde verdställas. Denna Riksgagneliga inrättning, som de första åren blef nästan obegagnad i Christianstads Län, har sedermera vunnit det förtroende, att, sedan dess början år 1803, 661 Mantal, med en jordrymd af 118,701 Tunneland odlingsbar samt 57,355 Tunneland till odling otjenlig mark, blifvit skiftade; och af dessa hafva 191 Mantal, med 65,456 Tunneland odlingsbar och 10,213 Tunneland otjenlig jord, under de Fem år, hvarom denna Berättelse handlar, blifvit lagde i Enskifte.

Ehuru betydlig denna uppgift synes, torde dock 25 procent, så i anseende till Hemmantal, som jord, kunna tilläggas, dels derföre att många förrättningar äro avslutade och fastställda, men icke inkomne till Province-Landtmäteri-Contoret, i anseende till renoveringar och tvister, dels ock derföre, att skiften å större och mindre Frälsegods sällan eller aldrig inlemnas.

Då några vattendrag af den beskaffenhet, att de genom ortens enskilda försorg kunna blifva tjenlige till transporter, ej

finnas, eller någon skada af deras öfver-
svämningar förorsakas, hafva några egent-
liga strömningsningar ej varit i fråga.

Antalet af Hemman utaf olika naturer,
Lägenheter, Bruk, Qvarnar m. m., som till-
höra Kronan, Läroverk, fromma Stiftelser
och så vidare, äro uti Tabellen specificerade.

Sjelfegande Jordbrukare äro 7,448.
Arrendatorer och Brukare . 3,768.
Till Posthemman föreslagne $24\frac{11}{24}$ Mant.
Gästgifvaregårdar 33 st.

Stats-bidragen böra anses, då ingen
klagan öfver ett motsatt förhållande afhö-
res, vara i möjligaste mån rättvist förde-
lade emellan Länets skattdragande Innevå-
nare. De låga pris, som dessa åren varit
på alla jordbrukets alster och svårigheten
att få dem afsatta, hafva gjordt Skatterne
mera känbara för Jordbrukaren, samt hos
många föranledt till den önskan, att få med
spannmål afbördas sig dem alla. Tiden och
de åtgärder, som af Riks-Styrelsen vidtagas,
skola visa huruvida detta kan afhjelpas.
Emellertid bör ej obemärkt lemnas, att, om
ett motsatt förhållande inträffar, torde det
blifva svårt att af Landet uttaga Stats-
Verkets intrader.

Under Nädig pröfning befinnas några underdåniga Besvär, angående en del Sägqvarnar, hvilkas egare anse sig, efter nu gällande Skattläggningsmethode, hafva fått högre räntor åsatte deras Verk, än de kunna utgöra.

Såsom medelpris, hafva vid Tabellens upprättande följande beräkningsgrunder blifvit antagne:

Kostnaden för en Husar eller Dragon med häst, mundering, passevolance m. m.	R:dr 125: —
En Soldat, med mundering, underhåll, passevolance	63: 16.
Bidrag till Clereciet, af hvarje hemman	36: 40.
Skjutsningsbesvär	14: 16.
Väghållnings- och Brobyggnadsskyldighet	9: —
Diverse Onera och Allmänna Besvär	8: 36.

Beloppet af de till rustnings-kostnader anordnade räntor af Rusthålls- och Augments-hemman, utgör 25,074 R:dr 26 sk. 1 r:st, som i Tabellen äro upptagne under rubriken Jordeboks- och Hemmantals-ränta. Någon hästvacance-spannmål utgår icke i

detta Län, likasom några oroterade Hemman ej finnas, som utgöra kneckte-rotefrihetsmedel.

Politi: De inom hvarje by eller granlag tillsatte och med nödige instructioner försedde ordningsmän, äro de, som i första rummet vaka öfver ordningens och sedlighetens vidmakthållande, hos Kronobetjeningen angifva och söka rättelse, när behovet sådant fordrar, samt tillse att passlösa och kringstrykande personer fastlagas och till Läns-styrelsen insändas. Nödiga författningar och föreskrifter äro derjemte i dessa ändamål utfärdade, så väl till allmänhetens, som i synnerhet kronobetjeningens efterrättelse.

Inom Länet finnas nödigt antal Skolor, der allmogens barn erhålla undervisning i läsning, skrifning, räkning och Christendoms-kunskap. Vexel-undervisningsmetoden har endast i ganska få af dessa nu börjat införas.

Tillgång på skicklige Läkare saknas ej; och allmogen fäster allt mer och mer uppmärksamhet på angelägenheten af helsans bevarande, så väl genom ett bättre byggnadssätt, som genom Läkares tillkallande vid sjukdoms-tillfällen. Den ofvannämnde

folkökningen och det ringa antal ynglingar, hvilka nu, emot förr, för sjukdomsåkomnor blifva casserade vid Beväringströngarne, lemna ett ojäfaktigt prof att helsevården betydligt vunnit.

Det för Länets behof, genom enskiltas gåfvor, grundlagda Lazarett, har genom gynnande omständigheter vunnit en betydlig förkofran, så att det nu temligen svarar emot Länets behof.

Det genom årliga afgifter underhållne Curhuset synes äfven svara emot sitt ändamål, så att inga särskilda anstalter för helsevården under denna tid funnits behöflige.

Till rättelse för Fattigvården äro Reglementen upprättade inom Socknarne, och de behöfvande, på ett för Länet hedrande sätt, försörjde. Allmänheten skulle härigenom samt genom ett noga iakttagande af vidtagne Police-anstalter, se sig befriad från kringstrykande tiggare, så framt förrymde arrester och obehörige personer från Garnizonerne och angränsande Län kunde hindras från sine vandringar.

Ordningen vid Gästgifverierne är enligt med gällande Författningar. De försök, som blifvit

blifvit gjorde att sätta skjutsningen på entreprenade, hafva ej blifvit krönte med framgång; men allmogen är icke mycket besvärad af skjutsnings-skyldigheten, helst hållskjuts endast finnes vid några få Gästgifvaregårdar, och det med ett ringa antal hästar, utan de resande fortskaffas med reserv-skjuts; vid hvilket förhållande den skjutsande, uti den ansenliga skjutslegan, finner sig väl betald för den korta tid han dermed är sysselsatt. Antalet af tillätne kroggar är 21 st. och Sockne-magasin finnas 2:ne.

Städer.

Länet äger trenne Städer, Christianstad, Cimbrishamn och Engelholm, — alla af mindre betydhet.

Christianstad är den folkrikaste och förnämsta af dessa. Den har, den tiden Helgeå var segelbar, drifvit en betydlig Handel och var då en nedcrlagsplats för en stor del af Skåne och Kronobergs Län; men sedan denna å, genom det nya utlopp den för omkring 50 år sedan erhöll, blifvit ofarbar äfven för båtar, och alla varor måste på vagn transporteras till den 2 mil från Staden belägna Lastageplatsen Åhus, der fartygen måste lossa och lasta på en

Christianstads Län. 3

öppen redd, är handeln högst obetydlig och inskränker sig nästan endast till de Landtmanna-varor, som 2:ne dagar i veckan införas till Stadens Torg, samt det salt, torkad fisk och kramvaror, som den kringliggande orten kan behöfva. Ehuru Stapelstad, har Christianstad således ej flera än 5 små jagter, om tillsammans $60 \frac{257}{1150}$ lästers drägtighet, som förnämligast gå för fragt på Stockholm.

Egentliga Fabriker äger Staden inga; — endast några Färgeri- och Garfveri-inrättningar, hvilka likväl tyckas vara lönande och hvilka, jemte den förut omnämnde obetydliga handeln samt Handtverkerierne, lemna nödig utkomst för Stadens Borgerskap.

Timmer och bränsle tillføres Staden till behöflig mängd, och ätbara varor till den myckenhet, att de visst icke skulle finna afsättning, om ej de närmaste Städer i Blekinge här gjorde uppköp och den ena Landtmannen köpte af den andra på Stadens Torg; — följderna deraf är att torgdagarna kunna liknas vid små marknader och att alla ätbara varor, så af victualier, som vegetabilier, erhållas till ganska godt köp. På spannumål och brännvin, som den kringliggande orten i synnerhet producerar, har deremot här varit trög afsättning; brist på

Fabriker och öfverflöd af fruktbar Stadsjord torde härtill vara orsaken. Dock hafva under dessa åren flere af Stadens Handlande börjat idka spannmåls- och hrännvins-handel i större scala, hvarigenom det är till förmoda, att Staden hädanefter skall få ett betydligare inflytande på Landets cultur, näringar och konstflit, än den hitils haft.

Utom Stapelfriheten, har Staden ingen prohibitif författning till sin förmån.

Stadens betydliga och goda jord, bestående af den egentliga Stadsjorden samt Näsby och Nosaby byar, tillsammans 15 mantal, användes endast till vanligt åkerbruk med säd och någon potatoes.

Såsom innesluten af Fästningsverk, är Stadens utrymme för hus och byggnader ganska inskränkt, och då härtill lägges, att flere hus äro använde till Stadens behof och många endast af en vånings höjd, samt att Staden, jemte personalen af den år 1821 här inrättade Hof-Rätt för Skåne och Blekinge, har ett betydligt antal Militäre och Civile Embets- och Tjenstemän att inrymma, hafva hushyrorne stigit till en för mindre städer ovanlig höjd.

Utom den Trivial-Skola, som af ålder på allmän bekostnad varit här inrättad, och några enskilda Skolæ- och uppfostringsanstalter, som redan räkna flere års tillvarelse, har Wendes Artilleri-Regemente år 1824 inrättat en Vexel-undervisningsskola för Garnizons-manskapets barn, hvilken är i godt skick.

Länets Lazarett, Curhus och Hospital äro belägne inom Staden; och då derigenom flere erfarne Läkare alltid varit att tillita, har nödig Läkarevård ej saknats, ehuru Staden egentligen ej har någon egen Läkare.

De medel, som, genom Kongl. Maj:ts Nådiga och flere enskilda personers gåfvor, samt genom så väl Stadens innevånares, som här förlagde Staters Embets- och Tjenstemäns årliga och bestämda bidrag, varit att tillgå för de fattigas underhåll, hafva under dessa år blifvit betydligt ökade, genom Testamente af en afidnen Borgersman, och äro nu så tillräckliga, att Stadens fattigförsörjning kan anses vara på en mer än vanligt god fot.

Under loppet af år 1826 har för Länet blifvit inrättad en Sparbank, som har sin station här i Staden och som redan vunnit det förtroende, att, emot ännu lö-

pande 757 Contraböcker, finnas i Banken insatte 17,286 R:dr 47 sk. Banco.

Ordningens bibehållande besörjes af Commendanten och Borgmästaren enligt Lag och Författningar.

Vid skjutsens utgörande biträdades Staden af en del angränsande byar.

Stadens folkmängd var, då förra Berättelsen ingafs, oberäknad Garnizonen:

Mantalskrifne af båda könen	1,999.
Mantalsfrie, dito	1,074.
	<hr/>
eller tillsammans	3,073.

Den uppgifves nu till:

Mantalskrifne af båda könen	2,200.
Mantalsfrie, dito	1,150.
	<hr/>
tillsammans	3,350.

och har således blifvit ökad med 277 själar.

Cimbrishamn. Denna Stads folkmängd belöper sig till 962 personer, hvaraf 567 betala Mantalspenningar och 180 af mankön samt 215 af qvinkön äro mantalsfrie.

Folkmängden har sedan 1821 här ökats med 97 personer.

Stadens bestånd grundar sig på dessa lilla handelsrörelse, Handtverkerier, fiskeri och någon sjöfart.

Handeln idkas dels med spannmål, fläsk, brännvin och andra ortens producter, som i Staden afyttras, dels med sådane varor, hvaraf Landsbyggden kring Staden kan vara i behof. Ofvannämnde producter försändas, till någon del, till Blekingska Städernø, men hufvudsakligen till Stockholm; Spannmålen utgör deraf betydligaste artikeln och den, som härifrån sjöledes de Fem sist förflutne åren blifvit afsänd, har per medium uppgått till 9,030 Tunnor årligen.

De varor, som af Stadens Handlande hit införas och till Landsbyggdens invånare häromkring afyttras, bestå egentligen uti trädvaror, tjära, jern, salt, hampa samt några kram- och speceri-varor. Trädvarorne hämtas vanligen från Blekinge samt Calmare Län och de öfriga varorne från Rikets Stapelstäder.

Några egentliga Fabriker finnas icke i Staden, men trenne Garfverier och ett Tegelslageri äro inom densamma och å dess ägor anlagde. Desse Inrättningars tillverkningar äro dock obetydliga.

Handtverkerierne i Staden förse endast Stadens innevånares och Landsbyggdets hür-omkring behof. De och Handelsrörelsen härstädes äro ungefärligen i samma läge, som för Fem år tillbaka. Fiskerierne hafva under de sednare fem åren aftagit. Torsk, lax och ål-fiskena, som icke äro synnerligen betydliga, hafva väl icke undergått någon förändring; men sillfisket, som förut varit af mycken vigt och gifvit näring åt flere hushåll, har betydligen aftagit och sillen icke mer i massa kunnat träffas å de ställen i Östersjön, der den förut fångats.

Sjöfarten idkas här med 3:ne, Stadens Handlande tillhörige, fartyg, tillhopa af $77\frac{2}{3}$ lästers drägtighet och några mindre farkoster under 10 lästers drägtighet hvardera.

Någon förkofran af allmänna välmågan härstädes har väl icke under de fem sist förflutna åren kunnat förmärkas, men Stadens innevånares villkor hafva dock icke derunder försämrats.

I anseende till Stadens obetydlighet, kan den icke hafva någon särdeles inflytelse på Landets kultur, näringar eller konstlüt; deremot bero Stadens näringar mycket af de mer eller mindre fördelaktiga con-

junctioner, som för Landtmanna-rörelsen i orten inträffa.

Staden äger icke Stapelrätt och några prohibitiva Författningar till dess förmån existera icke.

En Skola, för första undervisningen åt fattiga barn, underhålles af Staden, som äfven har en Apologist-Skola med blott en Lärare.

En Stad af så ringa folkmängd och förmögenhet, som denna, kan icke lemna betydliga bidrag till sjukvård och fattigförsörjning. Också hafva dessa hittills icke varit serdeles af behovet påkallade. Högst få innevånare hafva i Staden funnits, som icke sjelfva något kunnat bidra till sitt underhåll. 1826 års missväxt har dock ökat behovet af allmänt understöd. Staden har ännu icke kunnat skaffa sig något allmänt Fattighus, utan måste rum hyras, då någon, för torftighets skull, dermed bör förses.

Moraliteten står här ungefärligen på samma punct som för Fem år tillbaka. Grofvare brott hafva lyckligtvis ganska sällan inom Staden afhörts.

Engel-

Engelholm, den obetydligaste af Länets Städer, hade år 1821 en folkmängd af 564 personer, hvilken under de sedermera förflutne Fem åren ökats med 251, så att den, enligt 1826 års Skattskrifnings-längd, utgjorde, utom den i Staden förlagde Garnizon, 815 personer, hvaraf 520 mantals-skrifne och 295 mantalsfrie.

Handel och Handtverkerier, samt något fiske i den förbi Staden flytande Rönne Å, äro, i likhet med den förut nämnde Staden Cimbrishamn, Engelholms närings-fång; men utan hamn och omgifven af, genom local, mera gynnade Städer, är handelen ganska ringa och handtverkerierne, lydande under andre Städers Amt eller Embeten, för deras idkare föga lönande.

Hvad som kan afyttras från landsbygden införes till Staden; dock afsättes större delen af jordbrukets alster i Malmöhus Län och Halland; och äro näringar och handel, af ofvaanämnde orsaker, alltså i aftynande.

På Landets cultur och näringar, har Staden ett högst ringa inflytande; men möjligheten, att på närmare afstånd få iuköpa en del nödvändighetsvaror, utgör för den omkringliggande Landsorten en förmån, ge-

nom hvilken Engelholm, i likhet med Länets öfrige Städer, gagnar Landsorten.

Några prohibitiva Författningar till Stadens fördel finnas ej.

Stadens jord besås med spannemål och potatoes.

En Schola är, på enskiltes bekostnad, inrättad; och för Staden är ett Fattighus uppbyggt utaf medel, hvilka Kongl. Maj:t dertill i Nåder förärat. De fattige försörjas af det betydliga belopp Kongl. Maj:t i Nåder för sådant ändamål äfven skänkt, samt genom de bidrag Staden härtill lemnar.

Någre serskilte anstalter för sjukvården finnas icke.

Skjutsningen bestrides gemensamt af Staden och angränsande allmoge.

Länets Städers sammanlagde folkmängd år 1826 utgjorde, enligt hvad förut serskilt för hvar och en, blifvit uppgifvit:

Mantalskrifne 3,287.

Mantalsfrie 1,840.

tillhopa 5,127.

och har den således, när härifrån drages 1821 års folknummer 4,502, under åren 1822 till och med 1826, ökat sig med 625 personer.

Beloppet af de inkomster Städerna ega af Tolag, Bro-, Hamn-, Våg-, Strand- och Ståndpenningar med flere dylike fastställda afgifter, är uppgifvet att utgöra för Christianstad omkring 137 R:dr 16 skill., Cimbrihamn 84 R:dr och för Engelholm 50 Riksdaler.

Christianstad & Lands-Contoiret den 9 Augusti 1828.

A X E L D E L A G A R D I E.

C. Kjellander.
